

Edirne’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Ortaklık Yapısı ve Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Hayati BAŞARAN¹ Ebru IRMAK²

¹ Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, ² Edirne Valiliği Lalapaşa İlçe Tarım Müdürlüğü

✉: hayatibasaran@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Edirne ilinde tarımsal amaçlı kooperatiflerde kooperatif ortaklarının özellikleri belirlenerek kooperatif faaliyetlerinin ortak olma üzerine etkileri analiz edilmiştir. Edirne’de 727 kooperatif ve 85.091 kooperatif ortağı bulunmaktadır. İl genelinde kayıtlı kooperatiflerin %40.90’ı tarımsal amaçlı faaliyette bulunmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortak sayısı payı il genelinde %75.06’dır. Bu çalışmanın ana materyalini, tarımsal amaçlı kooperatif ortaklarına sorulan sorulardan (anket) elde edilen veriler oluşturmuştur. Edirne’nin 160 ayrı yerleşim yerinde çok sayıda tarımsal üretici ile görüşme yapılmış ancak bu çalışmanın amacı nedeniyle kooperatif ortağı olan 471 kişinin değerlendirmeleri veri olarak kullanılmıştır. Verilerin analizi, rakamsal büyüklük üzerinden yapılmış çizelgeler oluşturulmuş ve değerlendirme yapılmıştır. Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatifler anasözleşme faaliyet alanına göre isimlendirilmektedir. Edirne’de de tarımsal amaçlı kooperatifler ana sözleşmeleri gereği tescil edilmiş isimleri ile (Tarımsal kalkınma, tarım kredi, tarım satış, sulama ve su ürünleri) faaliyetlerini sürdürmektedirler. Araştırmamızda Edirne’de tarımsal amaçlı kooperatif ortaklarının %86.29’unun çiftçilikle meşgul olduğu ve asıl geçim kaynağını tarımsal faaliyetin oluşturduğu bulunmuştur. Ayrıca kooperatif ortaklarının: %50.12’sinin 51 ve üzeri yaşta olduğu, %73.65’inin birden fazla kooperatife ortak olduğu ve %51.57’sinin ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Edirne’de tarımsal amaçlı kooperatif ortakları, kooperatiflerin girdi satış ve ürün alım faaliyetlerini etkin bulmaktadırlar. Ancak kooperatiften satın alınan girdi fiyatlarını yüksek bulurken, ürün satış fiyatlarının da yeterince yüksek olmadığını belirtmektedirler. Kooperatif ortaklarının, kooperatif yönetim süreçlerine katılımı yüksek bulunmamıştır.

Makale Tarihi

Geliş : 20.10.2018
Kabul : 27.12.2018

Anahtar Kelimeler

Tarım,
Kooperatif,
Ortak Özellikleri,
Kooperatif Faaliyeti,
Ortak Beklentisi.

Araştırma Makalesi

Partnership Structure in Agricultural Cooperatives in Edirne Evaluation of Cooperative Activities

ABSTRACT

In this study, the characteristics of the cooperative partners in agricultural cooperatives and the effects of cooperative activities on the common in Edirne province were determined. There are 727 cooperatives and 85.091 cooperative partners in Edirne. Overall, 40.90% of the registered cooperatives located across Edirne agricultural activity. Of which, 75.06% of cooperative partners are located in agricultural cooperatives. The main material of this study was a questionnaire made up of the set of questions asked to the common agricultural cooperatives. A large number of farmers were interviewed in 160 different locations of Edirne. Overall, as the purpose of this study, 471 cooperative partners were used for the data collections. The analysis of the data, the tables made by the numerical size were formed and evaluated. Agricultural cooperatives in Turkey were named according to the previous articles of association activities. In Edirne, agricultural cooperatives conduct their activities with their registered names (agricultural development, agricultural credit,

Article History

Received : 20.10.2018
Accepted : 27.12.2018

Keywords

Agricultural,
Cooperative,
Cooperative Partners Features,
Cooperative Activity,
Cooperative Partner Expectation

Research Article

agricultural sales, irrigation and aquaculture) in accordance with their articles of association. In our study, it was found that 86,29% of the agricultural cooperative partners in Edirne were engaged in farming and the main source of livelihood was agricultural activity. Generally, 50.12% of agriculture cooperative partners were older than 51 with 51.57% agricultural cooperative members primary school graduates and 73.65 % were more than one cooperative partners. The cooperative partners find the input sales and product purchase activities of the cooperatives effective. However, they found that the input prices purchased from the cooperative were high, while the product sales prices were not high enough.

To cite: Başaran H, Irmak E 2018. Edirne’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Ortaklık Yapısı ve Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. KSÜ Tar Doğa Derg 21(Özel Sayı) : 116-122, DOI : 10.18016/ksutarimdog.a.vi.472753

GİRİŞ

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimliliklerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması süreçlerinin tamamını kapsayan bir sektördür. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere tarım sektörü "çiftlikten sofraya" olarak adlandırılan süreçte, dikey olarak birbiri ile bağlantılı olan farklı faaliyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Kooperatifler; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır (Başaran ve ark., 2015). Çiftlikten sofraya kadar olan faaliyetlerin ortak girişimler ve dayanışma ilişkileriyle yürütülmesi, ekonomik olarak gıda talebini karşılayacak yeterlikte üretim yapılmasının güvencesi olabileceği gibi sofrada da güvenilir gıda tüketimine fırsat verecektir. Bu nedenle tarım sektöründe örgütlü davranış özellikle kooperatifçilik önem taşımaktadır (Başaran, 2016).

Tarımsal amaçlı kooperatifler, üreticilerin (ortaklarının) karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle tarımsal üretim faaliyetleri ile mesleki faaliyetlerinde ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini daha iyi değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla kurulmuşlardır. Bu amacı gerçekleştirmek için ortaklarının üretim girdilerini temin etmek, ürünlerini alıp en iyi şartlarda değerlendirmek, gerekirse işleyip mamul haline getirerek piyasaya sürmek ve ortaklarının finansman ihtiyaçlarını aynı veya nakdi kredi yoluyla karşılamak faaliyetlerinde bulunmaktadır (Türkiye Kooperatifçilik Raporu-2014).

Dünya’da ve Türkiye’de kooperatifçiliğin uygulama bulduğu alanların başında tarım sektörü gelmektedir. Tarımsal amaçlı kooperatifler, üreticilerin (ortaklarının) karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle tarımsal üretim faaliyetleri ile mesleki faaliyetlerinde ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini daha iyi değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini

korumak amacıyla kurulmuşlardır. Bu amacı gerçekleştirmek için ortaklarının üretim girdilerini temin etmek, ürünlerini alıp en iyi şartlarda değerlendirmek, gerekirse işleyip mamul haline getirerek piyasaya sürmek ve ortaklarının finansman ihtiyaçlarını aynı veya nakdi kredi yoluyla karşılamak faaliyetleri bulunmaktadır (Başaran, 2015).

Ülkemizde kooperatifçilik hareketinin zihinsel temelini köylülerin girdi ve nakit para talepleri ile ürün pazarlama ihtiyaçları oluşturmaktadır. Tarımsal üreticilerin girdi taleplerinin karşılanması ve ürün pazarlaması tarım sektörünün hala en ciddi sorunları arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu sorunlara en etkin ve kolay çözüm yolu, ortaklık temelli ticaret yapmak ve dayanışma ilişkisini güçlendirmektir. Kooperatifler, ortaklık temelli ilişkilerin yürütüldüğü tüzel kişiliğe haiz buluşma yerleridir. Memleket Sandıkları ile başlayan Türk Kooperatifçiliği yüzyılı aşan deneyime sahiptir. Yüzyıllık süre içinde tarımsal amaçlı kooperatifler, ekonomik krizler ve siyasal otorite müdahalelerine rağmen faaliyetlerini sürdürmeyi başarmışlardır. Araştırma alanında faaliyetleri olan Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifler Birliği, İstanbul Sanayi Odası (İSO) "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" araştırmasında her yıl listeye girerek ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer almakta ve hemen her yıl Edirne’de kurumlar vergisi rekortmeni mükellef olma özelliğini sürdürmektedir (Başaran, 2015).

Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre Türkiye’de; 2017 yılı itibarıyla 54.600 faal kooperatif, 7.00.851 kooperatif ortağı, 529 birlik ve 14 merkez birliği bulunmaktadır (<http://koop.gtb.gov.tr/yayinlar>). Kayıtlı kooperatiflerin 12.340 adedi tarımsal amaçlı faaliyette bulunmaktadır. Bu, kooperatiflerin 3.893.167 ortağı bulunmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatifler 147 birlik ve 8 merkez birliği altında üst örgütlenmelerini gerçekleştirmişlerdir.

Edirne’de 2017 yılı verilerine göre; 727 kooperatif ve 85.091 kooperatif ortağı bulunmaktadır. Edirne’de kayıtlı kooperatiflerin 297’si tarımsal amaçlı faaliyette

bulunmakta olup, tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortak sayısı 63.956 kişidir. Edirne’de tarımsal amaçlı kooperatiflerin faaliyet alanına göre dağılımı Çizelge-1’de özetlenmiştir.

Çizelge 1’in incelenmesinden Edirne’de 191 adet tarımsal kalkınma kooperatifi, 64 adet sulama kooperatifi, 28 adet tarım kredi kooperatifi, 9 adet tarım satış kooperatifi ve 5 adet su ürünleri kooperatifi bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Kırklareli merkezli

Alpullu Pancar Ekicileri Kooperatifinin Edirne’de faaliyetleri ve ortakları bulunmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortak sayısı toplamı 63.956 kişidir. Kooperatif türlerine göre ortak sayılarında ilk sırayı 23.919 kişi ile tarımsal kalkınma kooperatifleri almaktadır. Tarım kredi kooperatiflerinin 16.804, tarım satış kooperatiflerinin 13.714, sulama kooperatiflerinin 9.161 ve su ürünleri kooperatiflerinin 358 kayıtlı ortağı bulunduğu Çizelge-1’in incelenmesinden görülecektir.

Çizelge 1. Edirne’de kooperatifçiliğin genel görünümü

Kooperatif Türleri	Kooperatif Sayısı (adet)	Ortak Sayısı (kişi)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	191	23.919
Tarım Kredi Kooperatifi	28	16.804
Tarım Satış Kooperatifi (TRAKYABİRLİK)	9	13.714
Sulama Kooperatifi	64	9.161
Pancar Ekicileri Kooperatifi	1	----
Su Ürünleri Kooperatifleri	5	358
Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	298	63.956
Diğer Amaçlı Kooperatifler	429	21.135
İl Geneli	727	85.091
Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Payı (%)	40,90	75,06

Edirne’de, tarımsal amaçlı kooperatiflerin ilçelere göre dağılımında ilk sırayı 53 kooperatif ile Uzunköprü almaktadır. Uzunköprü’yü sırasıyla Havsa (47), Keşan (35), İpsala (32), Enez (32), Meriç (31), Lalapaşa (26), Merkez (26) ve Süloğlu (15) izlemektedir (Ticaret Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı verileri kullanılarak tarafımızdan derlenmiştir).

Türkiye’de kooperatifçiliğin tarım sektörü bakımından önemi ve gerekliliği konusunda çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ancak tarımsal amaçlı kooperatiflerin, ortak özelliklerini analiz eden ve ortak davranışlarını kooperatif faaliyetleriyle ilişkilendirerek inceleyen literatür sayısının sınırlı olduğu söylenebilir. Literatür taramasında kooperatif-ortak ilişkileri konusunu, Ertan ve Turan, 2001; Aras ve Çıkın, 1976; Kılıç, 2011; Şahin ve ark., 2013, Alçiçek ve Karlı, 2016 çalışmaları bulunmuştur. Araştırmamızda, bu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bu çalışmada; Edirne’de tarımsal amaçlı kooperatiflerde ortak özellikleri belirlenerek, kooperatif-ortaklık ilişkisinin ortak beklentilerini karşılama ve kooperatif faaliyetleri üzerine etkisini belirlemek amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmanın ana materyalini, tarımsal amaçlı kooperatif ortaklarına sorulan sorulardan (anket) elde edilen veriler oluşturmuştur. Verilerin il genelini karşılama için Edirne il merkezi ile bağlı tüm ilçelerde yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Edirne’nin 160 ayrı yerleşim yerinde çok sayıda tarımsal üretici ile görüşme yapılmış ancak bu

çalışmanın amacı nedeniyle kooperatif ortağı olan 471 kişinin değerlendirmeleri veri olarak kullanılmıştır.

Her bir soru için bir kodlama yapılmıştır. Görüşme yapılan her bir üreticiden elde edilen veriler bilgisayara ayrı ayrı girilerek ilçelere göre her bir kooperatif ortağı ve her bir soru için ayrı ayrı kodlar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler rakamsal büyüklük değerlerine göre analiz edilmiş ve bulgular çizelgeler haline getirilmiştir. Analiz ve değerlendirilmeler bu veriler üzerinden yapılmıştır.

Araştırmanın Edirne’yi tümüyle temsil etmesini sağlamak için Edirne Merkez, Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Meriç, Süloğlu ve Uzunköprü ilçelerinin tamamında 160 ayrı yerleşim yerinde yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan mahaller (ilçe/köy) çiftçi kayıt sistemi verilerine göre üretici sayısı fazla olan köyler arasından seçilmiştir. Köy ve ilçe merkezlerinde görüşme yapılan üreticiler rastgele seçilmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamında Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Trakya Yağlı Tohumlar Kooperatifleri Birliği ve Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğinden temin edilen verilerden de yararlanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Ortaklık Yapısı (Sosyo-Ekonomik Özellikler)

Araştırma alanında (Edirne), kooperatif ortaklarının yaşı, öğrenim durumları, asıl geçim kaynağı, kooperatife ortaklık durumu ve kooperatif türlerine göre ortaklık sürelerinin belirlenmesi amacıyla sorular sorulmuştur. Elde edilen verilerin ilçelere göre görünümü Çizelge-2’de özetlenmiştir.

Araştırma alanında kooperatif ortakları ortalama yaşı 52.16 yıldır. Yaş aralığı dağılımında; 18-30 yaş arasında olanların %8.28, 31-50 yaş arasında olanların %41.59, 51 ve yukarı yaşta olanların %50.12 oranında olduğu görülmektedir. (Çizelge-2) Yaş ortalamasının ilçelere göre dağılımında 58.72 yıl ile Keşan en yaşlı ilçe olarak bulunmuştur. Yaş ortalaması diğer ilçelerde 56.08 yıl Lalapaşa, 55.32 yıl Süloğlu, 54.46 yıl İpsala, 53.55 yıl Merkez, 50.25 yıl Havsa, 49.75 yıl Uzunköprü, 47.88 yıl Meriç ve 43.5 yıl Enez olarak bulunmuştur. Yaş aralığının ilçelere göre analizinde; 18-30 yaş aralığında en yüksek oran Enez (%24.13) en düşük oran İpsala'da (%1.69) bulunmuş, 31-50 yaş aralığı en yüksek oranı Meriç (%55.26) en düşük oranı Keşan'da (%27.00) bulunmuştur. Yaşı 51 ve üzeri olanların en yüksek oranı Keşan (%64.31) en düşük oranı Enez'de (%31.05) bulunmuştur. Şahin ve ark. (2013), Türkiye'de Kooperatiflere Ortak Olmada ve Kooperatif Başarısında Etkili Faktörlerin Analizi isimli çalışmalarında kooperatif ortaklarının yaş ortalamasını 47.3 yıl, Everest ve Yercan (2016) Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği çalışmalarında araştırma bölgesindeki çiftçilerin yaş ortalamasını 53 yıl olarak bulmuşlardır.

Çizelge-2'nin incelenmesinden araştırma alanında tarımsal amaçlı kooperatif ortaklarının %0.37'sinin okur-yazar olduğu, mezuniyet durumlarına göre ortakların %51.57'sinin ilkökul mezunu, %19.06'sının ortaokul mezunu, %21.93'ünün lise mezunu ve %7.06'sının üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Öğrenim durumlarının ilçelere göre analizinde sadece okur-yazar olanların tamamının Merkez İlçede bulunduğu görülmektedir. Keşan (%78), Lalapaşa (%68.42), Süloğlu (%67.74) ve İpsala'da (%60.66) katılımcıların yarısından fazlası ilkökul mezunudur. Meriç (%23.60) ve Enez'de (%27.50) ilkökul mezunu olanların oranı daha düşüktür. Üniversite mezunu oranı il ortalaması %7.06 olup, Meriç (%13.15), Uzunköprü (%11.79), Enez (%10.34), Havsa (%9.92) ve Merkez (%9.88) ilçelerinde üniversite mezunu oranı ortalamadan üstünde bulunmuş, Keşan ve Süloğlu'nda ise üniversite mezunu kooperatif ortağına rastlanmamıştır. Trakya Kalkınma Ajansı Çiftçi Algısı Analizi Anket Çalışmasında; görüşülen kişilerin yüzde 74'ünün en çok ilkökul mezunu olduğu lise mezunlarının %13, ortaokul mezunlarının %12, üniversite mezunlarının %1 olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca, GAP bölgesinde araştırma kapsamındaki işletmelerde bireylerin % 61.50'sinin ilkökul, %12.70'inin ortaokul, %12.10'unun lise ve % 3.40'ının üniversite mezunu olduğu bulgusu paylaşılmıştır (Karlı ve Çelik, 2003).

Çizelge 2. Ortak özelliklerinin ilçelere göre görünümü (oransal dağılım (%)).

		Enez	Havsa	İpsala	Keşan	Lalapaşa	Meriç	Merkez	Süloğlu	Uzunköprü	Genel
Yaş (yıl)	18-30	24.13	5.00	0.00	0.00	0.00	10.52	5.98	0.00	3.92	5.51
	31-50	44.82	51.16	42.62	28.00	40.35	55.26	43.80	30.00	45.09	42.34
	51+	31.05	43.84	57.38	72.00	59.65	34.21	50.02	70.00	50.99	52.13
	Ortalama	43.5	50.25	54.46	58.72	56.08	47.88	53.55	55.32	49.75	52.16
Öğrenim Durumu	Okuryazar	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3.33	0.00	0.00	0.37
	İlkokul	27.5	40.90	60.66	78.00	68.42	23.60	48.33	67.74	49.01	51.57
	Ortaokul	31.03	22.06	13.11	6.00	12.28	36.84	16.66	10.00	23.52	19.06
	Lise	31.13	27.12	21.31	16.00	15.78	26.31	21.80	22.26	15.68	21.93
	Üniversite	10.34	9.92	4.92	0.00	3.52	13.15	9.88	0.00	11.79	7.06
Geçim Kaynağı	Çiftçi	68.98	77.32	100.00	90.00	91.22	76.31	76.66	100.00	96.08	86.29
	İşçi	6.89	13.45	0.00	2.00	0.00	10.52	3.33	0.00	0.00	4.02
	Esnaf	17.24	1.00	0.00	0.00	1.75	05.26	3.33	0.00	0.00	3.18
	Kamu Çalışanı	6.89	8.23	0.00	0.00	1.75	0.00	6.66	0.00	1.96	2.83
	Diğer	0.00	0.00	0.00	8.00	5.28	7.89	10.02	0.00	1.96	3.68
Ortaklık Durumu	Bir Ortaklık	17.24	41.00	40.98	28.00	3.50	13.15	43.33	16.66	33.33	26.35
	Birden Fazla Ortaklık	82.76	59.00	59.02	72.00	96.50	86.85	56.67	83.34	66.67	73.65
Ortaklık Süresi	Tarım Kredi.	13.54	18.90	16.33	12.72	11.78	18.36	18.73	18.66	15.35	15.75
	Tarım Satış	16.12	16.59	25.83		16.13	22.85	23.91	21.57	20.09	20.03
	Sulama	15.76	21.80	14.82	12.00	9.50	14.76	21.19	9.00		16.82
	Pancar Ekicileri		19.30	14.00	10.20	9.89		21.80	22.66	15.69	16.22
	Su Ürünleri	8.58		10.50	14.00						11.03
	Tarımsal Kalkınma	14.23	23.41	16.32	13.33	11.13	15.61	14.45	18.66	7.00	15.06

Araştırma alanında, kooperatif ortaklarının gelir kaynakları çeşitliliğini belirlemek amacıyla yapılan değerlendirmede ortaklarının %86.29'nun çiftçilikle

meşgul olduğu ve yalnız tarımsal faaliyetten gelir elde ettiği anlaşılmaktadır (Çizelge-2). İşçi, kamu çalışanı ve diğer işsiz ile gelir sahibi olma oranı %13.61

bulunmuştur. Gelir kaynakları çeşitliliğinin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde; sadece tarımsal uğraşılardan gelir elde edenlerin en yüksek oranı İpsala ve Suloğlu'nda (tüm katılımcılar), en düşük oranı Enez'de (%68.98) bulunmuştur. Trakya Kalkınma Ajansı Çiftçi Algısı Analizi Kantitatif Rapor Anket Çalışmasında; Trakya Bölgesinde hanelerin önemli çoğunluğunun (yüzde 64) geçimlerini yalnızca tarımsal üretimle sağladıkları belirtilmiştir. Alçiçek ve Karlı (2016), Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi isimli çalışmalarında, araştırma bölgesinde işletmelerin sadece tarımsal faaliyetten gelir elde etme oranını %74.05 bulmuşlardır.

Araştırma alanında kooperatif ortaklarının birden fazla kooperatife ortaklık durumunun tespiti amacıyla sorulan sorulara alınan cevapta; üreticilerin %73.65'inin birden fazla kooperatife ortak olduğu, %26.35'inin ise bir kooperatife ortak olduğu görülmektedir (Çizelge-2). Birden fazla kooperatife ortaklık durumunun ilçelere göre görünümünde en yüksek oranla ilk sırayı (%96.50) Lalapaşa almaktadır. Bu oran; Meriç'te %86.85, Suloğlu'nda %83.34, Enez'de %82.76, Keşan'da %72.00 bulunmuştur. Trakya Kalkınma Ajansı Çiftçi Algısı Analizi Kantitatif Rapor Anket Çalışmasında görüşülen hanelerin büyük çoğunluğunun (yüzde 83) en az bir kooperatife ortak olduğu en yüksek oranda ortak olunan kooperatifin tarım kredi kooperatifleri olduğu belirtilmiştir. Araştırma çerçevesinde taranan literatür kaynaklarında da birden fazla kooperatife ortak olma oranının yüksek bulunduğu görülmektedir. Aras ve Çıkin, 1976; İzmir ve çevresinde kooperatif ortaklarının %51.28'inin bir, %36.75'inin iki, %11.97'sinin üç ve daha fazla kooperatife ortak olduklarını belirtmişlerdir.

Kooperatife ortaklık süresinin belirlenmesi amacıyla sorulan sorulara alınan cevaplar Çizelge-2'de özetlenmiştir. Ortaklık süresi ortalaması; tarım satış kooperatiflerinde 20.03 yıl, sulama kooperatiflerinde 16.82 yıl, pancar ekicileri kooperatifinde 16.22 yıl, tarım kredi kooperatiflerinde 15.75 yıl, tarımsal kalkınma kooperatiflerinde 15.06 yıl ve su ürünleri kooperatiflerinde 11.03 yıl bulunmuştur. Şahin ve ark. (2013), Türkiye'de Kooperatiflere Ortak Olmada ve Kooperatif Başarısında Etkili Faktörlerin Analizi isimli çalışmalarında, kooperatife ortak olma süre ortalamasını 13 yıl olarak bulmuşlardır.

Kooperatif Faaliyetleri ve Ortak Beklentileri

Tarım sektöründe kooperatifçiliği önemli kılan birçok neden bulunmaktadır. Kooperatifler; Tarımsal girdilerin temin edilmesinde rol oynar, tarımsal girdilerin daha rasyonel ve etkin biçimde kullanılmasına fırsat sağlar, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında etkin rol alır ve ortaklarının finansman talebini karşılamaya aracılık ederler (Başaran, H. 2015).

Kooperatif faaliyetlerinin ortak beklentilerini karşılama düzeyi, kooperatif ortaklığının devam etmesi veya sürekliliğini sağlaması açısından önem taşımaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatifler ana sözleşmelerinde belirtilen faaliyetleri ve hizmetleri ortaklarına sunmaktadır. Son yıllarda ana sözleşmelerde yapılan değişikliklerle bazı kooperatifler çok amaçlı yapıya dönüşmüşlerdir. Faaliyetin veya hizmetin çeşitlenmesi ortakların beklentilerini de artırmakta veya çeşitlendirebilmektedir. Aynı zamanda kooperatife ortak olmayı da etkilemektedir. Everest ve Yercan (2016) Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği çalışmalarında, araştırma bölgesindeki çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifine ortak olmalarındaki en önemli amacın "Girdi temini" olduğunu bulmuşlardır. Aynı çalışmada tarım kredi kooperatiflerine ortak olmadaki ikinci en önemli amacın "Nakit kredi sağlama", üçüncü amacın "Teknik bilgi sağlama" ve dördüncü amacın "Ürün pazarlama" olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma alanında ortakların ihtiyaç duyduğu girdilerin temin edilmesi, ürünlerin pazarlaması ve ortakların kooperatif yönetim süreçlerine katılımını belirlemek amacıyla üreticilere sorular sorulmuştur. Üreticilerin cevapları; ürünü kolayca satıyorum, ürünü iyi fiyata satıyorum, girdileri zamanında temin ediyorum, girdileri uygun fiyata temin ediyorum, teknik personel desteği alıyorum ve yönetim kararlarında söz hakkım var başlıklarında sınıflandırılmıştır. Veriler Çizelge 3'te özetlenmiştir.

Ortaklarının ürünlerini satın alarak işlemek ve pazarlamak tarımsal amaçlı kooperatiflerin ana görevleri arasındadır. Hatta 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif Birlikleri Hakkında Kanun, kooperatif/birliklerin ürün alımı hakkında amir hükümler içermektedir. Araştırma alanında kooperatiflerin ürün satın alma faaliyetinin değerlendirilmesinde (ürünleri kolayca satıyorum) ortakların %41.7'si faaliyeti çok etkili, %39.8'i etkili bulurken, ortakların %16.8'i etkisiz bulmuş ve %1.7'si görüş belirtmemiştir. Alçiçek ve Karlı (2016), Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi isimli çalışmalarında işletmelerin %73.28'inin kooperatifler kanalıyla, %24.43'ünün de yerel pazarlarda ürünlerini değerlendirmeyi tercih ettiklerini belirlenmişlerdir. Ticaret Bakanlığının verilerine göre yıllara göre değişimle birlikte Türkiye'de üretilen tiftiğin %85'i, yaş ipek kozasının %70'i, ayçiçeğinin %25'i ve zeytinin %10'u kooperatif/birliklerce pazarlanmaktadır (<https://koop.ticaret.gov.tr>).

Araştırma alanında kooperatiflerin ürün alış fiyatı faaliyetinin değerlendirilmesinde (ürünleri iyi fiyata satıyorum) ortakların %11.8'i fiyatı çok iyi bulurken, %22.3'ü iyi bulmuştur. Ancak ortakların %59.7'si fiyatı

yeterli bulmamakta, %6.2'si fiyat hakkında görüş belirtmemiştir. Alçıçek ve Karlı (2016), Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi isimli çalışmalarında

kooperatifin ürünlerini daha iyi fiyata aldığını belirten işletmelerin oranını %26.72, bu konuda fikir belirtmeyenlerin oranını da %54.96 bulmuşlardır.

Çizelge 3. Kooperatif faaliyetlerinin ortaklarca değerlendirilmesi ve yönetim süreçlerine katılım etkinliği (%).

	Çok Etkili	Etkili	Etkisiz	Bilgim Yok
Ürünleri kolayca satıyorum	41.7	39.8	16.8	1.7
Ürünleri iyi fiyata satıyorum	11.8	22.3	59.7	6.2
Girdileri zamanında temin ediyorum	27.5	43.8	19.6	9.1
Girdileri uygun fiyata temin ediyorum	6.2	14.9	54.3	24.6
Teknik/Bilgi destek alıyorum	9.2	12.5	51.3	27.0
Yönetim Kararlarında söz hakkım var	15.8	44.9	21.5	17.8

Araştırma alanında ortak oldukları kooperatiflerin ürün alım faaliyetini kooperatif ortaklarının %81,5'i (%41,7 çok etkili, %39,8 etkili) yeterli bulup memnuniyetini belirtirken, ortakların %59,7'si ise kooperatifin ürün alış fiyatını yeterli bulmamış ve memnun olmadığı anlaşılmıştır. Faaliyetin sürekliliğini sağlayabilmek için kooperatif, ürün alım fiyatını ortak beklentileri yerine piyasa değerleri ve mali parametreleri dikkate alarak belirlemek zorundadır. Bu zorunluluk ortakların fiyat beklentisini çoğu zaman karşılamayacağı için kooperatiflerin ürün alma güvencesi sağlama faaliyetlerine ortakların memnuniyet tepkisinin ürün fiyatlarına aynı derecede olumlu yansımamış olması beklenen bir sonuçtur.

Türk kooperatifçiliğinin zihinsel temelini oluşturan yaklaşımların başında köylülerin tarımsal gidilerini ortaklaşa temin etmek gelmektedir (Türkiye Kooperatifçilik Raporu-2014). Araştırma alanında kooperatiflerin girdi satış faaliyetinin değerlendirilmesinde (girdileri zamanında temin ediyorum) ortakların %27.5'si kooperatifin faaliyetini çok etkili bulurken, %43.8'i etkili bulmuş, %19.6'sı etkisiz görmüştür. Ortakların %9.1'i görüş belirtmemiştir. Everest ve Yercan (2016) Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği çalışmalarında çiftçilerin kooperatife ortak olmadaki ilk amacın üretimleri için ihtiyaç duydukları girdileri kooperatiftan temin etmek olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma alanında kooperatiflerin girdi satış fiyatı faaliyetinin değerlendirilmesinde (girdileri uygun fiyata temin ediyorum) ortakların %6.2'si fiyatı çok uygun bulmuş, %14.9'u uygun bulmuştur. Girdi fiyatlarını yüksek bulanların oranı %54.3, fiyat hakkında görüş belirtmeyen ortakların oranı %24.6 bulunmuştur (Çizelge 3).

Araştırma alanında kooperatiflerin teknik/bilgi desteği sağlama faaliyetini ortakların; %9.2'si çok yeterli, %12.5'i yeterli bulmuşken %51.3'ü yetersiz bulmuş %27'si görüş belirtmemiştir. Tarımsal amaçlı

kooperatifler ağırlıklı olarak küçük yerleşim yerlerinde kurulu olup faaliyetlerini de bu yerleşim yerlerinde sürdürdüklerinden ortaklarına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yetersiz kalmaktadır. Kooperatiflerin üst örgütleri (birlikler) ortak olan kooperatiflerin talepleri doğrultusunda kooperatif ortaklarına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktadırlar (Anonim 2014).

Araştırma alanında kooperatifin yönetim süreçlerine katılıp kararlarda etkin olma durumu hakkında ortakların; %15.8'i çok etkin, %44.9'u etkin katıldığını belirtmiş, %21.5'i etkin katılım sağlamadığını belirtmiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak araştırmamızda, Edirne'de kooperatif ortağı olan tarımsal üreticilerin ortalama yaşı 52.16 yıl, asıl geçim kaynağını tarımsal faaliyetten karşılayanların oranı %86.29, birden fazla kooperatife olma oranı %73.65 bulunmuştur. Kooperatif ortaklarının yarısından fazlası (%51.57) ilkokul mezunu olarak bulunmuştur. Edirne'de kooperatif ortaklarının %60.7'si yönetim süreçlerine katılarak kararlarda söz sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, kooperatiflerin teknik destek sağlama faaliyetini ortakların %51.3'ü yetersiz görmektedirler.

Araştırma alanında kooperatif ortakları, kooperatiflere ürün satışı yapabilme ve girdileri kooperatiftan zamanında temin etme beklentilerine olumlu tepkiler verirken, ürün satış fiyatları ile girdi satın alma fiyatlarına yönelik tepkilerden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Kooperatiflerce satın alınan ürünün fiyatı, ortak beklentilerini karşılamadığı için bazen kooperatiflerin tüm faaliyetine yönelik olumsuz değerlendirmelere rastlanır. Bu değerlendirmelerin nedeni, fiyatın rakamsal büyüklüğünden ziyade beklentinin başka referanslarla (önceki yıl fiyatı gibi) ilişkilendirilmesidir (Başaran, H. 2015).

Tarımsal amaçlı kooperatiflerde ortak özelliklerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmaların çoğunda, ortakların yaşlı bulunduğu ve asıl geçim

kaynağını tarımsal faaliyetten karşıladıkları paylaşılmıştır. Üreticilerin ileri yaşlı olmalarına bağlı olarak, kooperatiflere ortaklık süresinin de uzun olması beklenir. Ancak araştırmaların çoğunda ortakların kooperatife ortaklık süresinin genelde 20 yılın altında olduğu bulgusuna rastlanır. Bu çalışmada sahip olduğumuz veriler üzerinden, ortakların yaşı ile ortaklık süresi arasında ilişki kurmaya çalıştık ancak diğer verilerin yetmezliği nedeniyle değerlendirilme yapmaktan kaçındık. Çok faktörlü ve güvenilir veri seti ile bu konu üzerine çalışmalar yapılmasını önermek gerekmektedir.

Tarımsal üreticilerin birden fazla kooperatife ortak olmaları, uygulamada kooperatiflerin faaliyetini olumsuz etkilediğine rastlanmaktadır. Bu durum kooperatif algısını olumsuz etkilemiş ve çoğu zaman kooperatif yönetimlerine güven sorunu oluşturmuştur. Birden fazla kooperatife ortak olmanın gerekçeleri dikkate alınarak, mevzuat dahil kooperatifçilik uygulamaları hakkında geniş kapsamlı çalışma/çalışmalar yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kooperatif faaliyeti ve ortakların özelliklerine göre yönetim planları hazırlanmalıdır. Bu anlayışla kooperatifler, kendi yönetimleri marifetleriyle planlama yapma ve faaliyet programları oluşturma davranışı gösterebilecektir.

Türkiye’de tarımsal faaliyetleri örgütlenme ile ilgili eksiklik ve örgütü yapıların yönetiminden kaynaklı sorunlar da olumsuz etkilemektedir. Örgütlü yapıların daha etkin olabilmesi ve doğru yönetilebilmesi için kooperatifçilik bilincinin yaygınlaşması ve kooperatif ortaklarının yönetim süreçlerine etkin katılımın sağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alçiçek G, Karlı B 2016. Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(1):83-91.
- Anonim 2017. <https://koop.gtb.gov.tr/> (Erişim tarihi 28/4/2018).
- Anonim 2014. Türkiye Kooperatifçilik Raporu-2014, <https://koop.gtb.gov.tr>
- Anonim 2013. Çiftçi Algısı Analizi, Trakya Kalkınma Ajansı Araştırma Raporu. https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/33083/xfiles/Ciftci_Algisi_Analizi_Kantitatif_Rapor. (Erişim tarihi 15/2/2018).
- Aras A, Çıkin A, 1976. İzmir ve çevresinde mevcut tarım kooperatiflerine ortak çiftçilerin bu kooperatiflerden yararlanma durumları ve kooperatifçilik eğilimleri üzerine bir araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No:292, Bornova-İzmir, 39s.

- Başaran H 2014. “Tarım Sektöründe Büyüme-II”,<http://www.gidahatti.com/gida-haber/tarim-sektorunde-buyume-2>
- Başaran H 2015. Kooperatifçilikte Yeni Yaklaşımlar, 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi. Safranbolu/Karabük
- Başaran H, Birinci S, Şener HB, Özçağla, A, Zeyrek AE 2015. Yerel Dayanımdan Büyük İşletmelere (Yüzyıllık Geçmişle Tarım Satış Kooperatifleri). Tebliğ (Basılmamış), 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Safranbolu.
- Başaran H, Birinc, S, Emiroğlu ., Öz Saraç B, Uçan I 2015. Yeniden Yapılanma Döneminde Tarımsal Kooperatifçilik. Tebliğ (Basılmamış), 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Safranbolu.
- Başaran H, 2015. Kooperatifçilikte Yeni Yaklaşımlar, 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi. Safranbolu/Karabük
- Başaran H 2016. Tarımsal Kooperatifçilik. Türk Kooperatifçilik Kurumu Karınca Postası.
- Çıkin A 1990, Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Basımevi, İzmir.
- Ertan A, Turan A 2001. Gülbirlik ortaklarının kooperatif-ortak ilişkisi yönünden analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (2): 29-43.
- Everest B, Yercan M 2016. Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2016, 53(1):67-73.
- Gök M 2013. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim Üye İlişkileri Ve Yaşanan Sorunlar: Eğirdir İlçe Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Karlı B, Çelik Y 2003. GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği, Teae Yayın No:97, Ankara.
- Kılıç B 2011. Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkilerinin Analizi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi ABD, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış)
- Koroğlu S 2003. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme. AB Uzmanlık Tezi. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Ankara
- Rehber E 2011. Kooperatifçilik”, Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Serinikli N, İnan İH 2007. Edirne Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliğinin Ekonomik Analizi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4 (3): 237-248.
- Şahin A, Cankurt M, Günden C, Miran B, Meral Y 2013. Türkiye’de Kooperatiflere Ortak Olmada ve Kooperatif Başarısında Etkili Faktörlerin Analizi, Akademik Ziraat Dergisi 2(1):23-34.